

Рабочая программа
внеурочной деятельности «Чёвёлти чёлхе»,
7 класс

Харкамләх результатчәсем :

- 1) таван чөлхе чаваш халәхән пурләхә пулнине, Чаваш Республикинче ырач чөлхипе тан патшаләх чөлхи пулнине әнланни; таван чөлхепе үлөмрен кулленхи пурнаҗра, суйласа илнә профессире уса курма пултарни;
- 2) чаваш чөлхин илемләхне хаклама пултарни, таван чөлхене хисеплени, унпа манаҗланни; чаваш пуллевән нормисене наци культурин пуянләхә шайне лартса сыхласи кашни чавашшан пысак тивеҗ тесе йышанни; пулleve куллен кун аталантарма тарашни;
- 3) шухашпа туйама палартма уса куракан самахсем, грамматика хатерөсем пуллевре йышля пулни; ача хай пуллевне (каласнине те сырнине те) сайнаса тивеҗлө хак пама пултарни.

Пур предмета та веренме кирлө результатсем:

- 1) пуллевән мән пур төсөпе уса курни:
  - самахпа каласа е сырса пелтернө информация төрөс әнланни;
  - вулавән төрлө мелөпе уса курни;
  - төрлө сөрген (хаҗат-журналтан, Интернетран, радиопа телевиденирен т.ыт.те) килекен материалпа паллаша информация пухма пултарни;
  - ку е вәл темпа сыхәннә материала вуласа е илтсе тупма, апа пухса, тишкерсе, кирлине суйласа илме пултарни; пухнә информация сыхлама, улаштарма тата кирлө сөрте уса курма пултарни (информация сәл куҗе хаҗат-журнал, төрлөрен техника хатерө пулма пултарать);
  - пөччен е ушканпа тумалли веренү өсөн төллевне, йөркине әнланса илни, өсө результатне каласа е сырса хаклама пултарни;
  - шухаша самах вөсөсөн е сырса ирөклө те төрөс уса пама пултарни;
  - танташсем умәнче пөчөк е пысакрах доклад тума ханәху пурри;
- 2) веренүре илнә төрлө пөлүпе, нумай-нумай ханәхупа яланхи пурнаҗра уса курни; таван чөлхене веренсе тухнә пөлүпе тата ханәхупа ытти предмета (таван мар чөлхесене, литературапа т.ыт.те) веренме уса курни;
- 3) каласнә май, пөр-пөр өс тунә чух е мәнле те пулин тавлашуллә ыйтава сөтсе явнә чух сынсемпе төрлө сыхәнәва көме ханәху пурри; пөр-пөр йөркепе иртекен хутшанура е яланхи каласура наци культуринче сирөпләннө пуллев нормисене паханни.

Предмета вереннин результатчәсем:

- 1) чаваш чөлхи чаваш халәх чөлхи, хамәр республикәра патшаләх чөлхи (ырач чөлхипе пөрле) пулнине әнланни; таван чөлхепе культура хушшинче тачә сыхәнү пурине пөлни; чаваш чөлхи уйрам сынпа общество пурнаҗсөнче мәнле ырач йышаннине аша хывни;
- 2) таван чөлхене пөлни чаваш культуришөн, халәх пуласләхөшөн пысак пелтерөшлө пулнине, саванпа чөлхене веренме тивеҗ пурине әнланни;
- 3) пуллевән төрлө төсөпе уса курма пултарни:
илтнине әнланни тата вулав ханәхавө:
  - самахпа каласа е сырса пелтернине (текст төллевне, темине. төп тата хушма информацияне) кирлө пек әнланни;
  - стильпе жанр енчен мәнле пулнине пахмасәр текста вулавән төрлө төсөпе (сиелтен пахса тухни, паллашмалла пахса тухни, веренни) уса курни;

- вуланă текста информаци енчен улăштарса җәнетме (план тума, тезиссем җырма) пултарни; кёнекепе, хаҗат-журналпа ёҗлеме пёлни;
- словарьсен тёрлё тёсёпе, пёлкёчсемпе (въл шутра электрон носителё кёртнисемпе) уса курма ханăху пурри:
- стильпе жанр енчен расна текстсене җын вулани тарах аңланни: аудированин тёрлё тёсне (тулли аңланни, тёп содержанине аңланни, кирлё информациие суйласа илни) алла илни;
- пуллев сыпакёсене содержани, функци, уса курнă чёлхе хатёрёсем тарах танлаштарма пултарни;

самах вёҗҗён калани тата җырни:

- итленё е вуланă текста пёр-пёр виҗепе кёскетсе (улăштармасар, план туса, тезис хатёрлесе) каласа е җырса пани;
- шухаша самахпа каласа тата җырса ирёклён те тёрёс уҗса пама пултарни; текст тытамне тёрёс тытса пыни (логикаләх, шухаш юхамён йёркелёхё, җыхануләх пурри, темпа килёшсе тани); җыраканнин пурнăҗри пуләмсем җинчен, вулани-илтни җинчен хай шухашне калама ханăху пурри;
- стильпе тёсне, хутшану тёллевне, лару-гаравне шута илсе самахпа каласа е җырса ку е въл йышши текст хайлама пултарни; хутшану задачисене кура ку е въл чёлхе хатёрё суйласа илсе пёр-пёр жанр законёсем тарах текст (калав, хаклав, җыру, расписка, шантару, заявлени) тума пултарни;
- монологпа диалог тёсёсене пёлни; ачан хайён танташёсем умёнче кёске хыпар вуласа пама, доклад тума ханăху пурри;
- пуллевре литература чёлхин орфоэпи, лексика, грамматика нормисене тытса пыни; самахсемпе пёлсе уса курни; җырура орфографипе пунктуаци правилисене паханни;
- җынсемпе каласнă чух пуллев этикетне шута илни; чёлхе хатёрёсем выранне пуллев хатёрёсемпе (мимикапа, алă хусканавёпе) выранлă уса курни;
- кашни хайён пуллевне санаса тёрёслесе тама, содержани, чёлхе енчен, хутшану тёллевне пурнăҗлас тухаҗләхё енчен хаклама пултарни; грамматикапа пуллев йанашёсене тупма, тёрлетме пултарни; харпяр хай тунă текста лайахлатма тата редакцилеме пултарни;

4) чаваш чёлхине тёпчекен аслаляхён никёсне аша хывни; чёлхен шайёсемпе единицисем хушшинчи җыханусене аңланни;

5) чёлхе аслаляхён тёп аңлавёсене алла илни: чёлхе вёрентёвё тата унан тёп пайёсем; чёлхе тата пуллев, пуллевпе уса курса хутшанни, каласу тата җыру; монолог тата диалог; пуллев ситуацийё; пуллевён функципе шухашран килекен тёсёсем (калав, санлав, аслав); текст; чёлхе единицисем, вёсен паллисем тата пуллевре уса курнă чухнехи уйрамләхёсем;

6) самаха фонетика, тытамё, пулавё, лексика енчен тишкерме пёлни, самах майлашавёпе предложение синтаксис енчен тишкерни; текста ун содержанийё, тёп паллисемпе тытамё

енчен, пуплевён функцире палӑракан тӗсӗсене кура, чӗлхе уйрӑмлӑхӗсене пӑхса, илемлӗх хатӗрӗсене шута илсе тишкерни;

7) тӑван чӗлхен эстетика функцине ӑнланса илни, илемлӗ литература тексчӗсене тишкернӗ май пуплев единицин илемлӗхне курма пӗлни.

Вӗренекекенсен пултармалли тата пултараяслӑх результатӗсем

Ачасен ҫаксене тума пултармалла

- Кӗнекепе, словарьсемпе тата ытти пӗлӱ хатӗрӗсемпе, вӗсен шутӗнче хаҫат-журналпа тата Интернетпа, ӗҫлеме хӑнахӑвӗ пулни;

- вулавӑн пур тӗсне те алла илни (ӑнланулӑ, паллашуллӑ, тишкерӱллӗ (пӑхса тухни) вулав) тата вуланӑ материала ӑша хывни;

- аудированин мӗн пур тӗсӗпе ӗҫлеме пултарни (мӗн пурне ӑнланса, тӗп содержанияне ӑнланса, хӑш-пӗр информацие суйласа илсе) тата чӗлхен тӗрлӗ функциллӗ уйрӑмлӑхне шута илсе текста тӗрӗс информацийлини;

- текстсене кирлӗ пек ӑнланма, шухӑшне тӗрӗс уҫса пама тата текст тӗсӗсене шута илсе (калав, сӑнлав, ӧслав) ӑнлантарса пама пултарни;

- полилога тата диалога хутшӑнма, калаҫу тӗллевне, ситуацине, сферӑна кура чӑваш литература чӗлхин нормисене тата пуплев этикетне тытса пырса монолог тума пултарни;

- чӑваш литература чӗлхин тата пуплев этикетчӗн нормисене шута илсе тӗрлӗ жанрӑ,

стильлӗ текстсене йӗркелеме пӗлни тата редакцилеме пултарни; - текстӑн тӗп шухӑшне, темине, тӗллевне ӑнланса текста тишкерме пӗлни; - сӑмахсене сыпӑксем ҫине пайлама; - сӑмаха пӗр йӗркере тепӗр йӗркене тӗрӗс куҫарма; - синонимлӑ формӑсемпе тӗрӗс уҫӑ курма; - чӗлхен нормине (орфоэпи, орфографи, лексика, грамматика нормисене) пӑхӑнма; - калаҫура этикет нормисене пӑхӑнма; - орфографи тата пунктуаци правилисене тӗрӗс уҫӑ курса ҫырма; - тӱрӗ пуплеве тӱрӗ мар пуплеврен уйӑрма; - сасӑпа сас паллисене уйӑрма, сасӑсене ушкӑнлама; хупӑ сасӑсен хытӑлӑхӗпе ҫемҫелӗхне, янравлӑхӗпе янӑравсӑрлӑхне, вӑрӑмлӑхне ҫырура палӑртма; - тӑван сӑмахсемпе вырӑс чӗлхинчен йышӑннӑ сӑмахсене тӗрӗс ударенипе калама;

- сӑмах пӗлтерӗшӗсене ӑнлантарма, синонимсем, антонимсем е омонимсем тупма; синонимсемпе пуплевре тӗрӗс уҫӑ курма; - иккӗмӗшле сӑмахсене пӗрремӗшли-

сенчен, сӑмах тӑвакан аффикссене сӑмаха улӑштараканнисенчен уйӑрма;

- сӑмахсене алфавит йӗркипе вырнаҫтарма;

- хутлӑ предложенисене хутсӑррисенчен уйӑрма;

- текст планӗ тума, текстӑн темипе тӗп шухӑшне палӑртма;

- текст содержанияне кӗскен тата тӗплӗн каласа пама;

- чӑваш литература чӑлхине пӑлме тата унпа тӑрӑс усӑ курма;
- таврари япаласене е чӑр чунсене сӑнласа пама, пурнӑҫри пулӑмсем е ӑҫ-пуҫ ҫинчен мӑн шутланине каласа пама;
- шухӑша йӑркипе, вӑҫе-вӑҫӑн каласа е ҫырса пама, сӑнарлӑ мелпе усӑ курма, пӑр-пӑр сӑмахпа вырӑнсӑр усӑ курассинчен хӑтӑлма;
- тӑрлӑ словарьсемпе усӑ курма.
- сайра тӑл пулакан сӑмахсен пӑлтерӑшӑсемпе словарь тӑрӑх паллаша вӑсене пуллев кӑртсе пыма;
- вӑрениӑ пуллев пайӑсенчи иккӑмӑшле сӑмахсем епле пулнине ӑнлантарма, тухӑҫлӑ тата тухӑҫсӑр аффикссемпе усӑ курма;
- вӑрениӑ пуллев пайӑсен формисемпе пуллевре тӑрӑс усӑ курма;
- сӑпайлӑ калаҫӑва тирпейсӑрринчен, кӑмӑллине кӑмӑлсӑрринчен уйӑрма пӑлмелле;
- чӑлхери сӑмахсене май пур таран пуллев пайӑсем ҫине уйӑрма, пуллев пайӑсен уйрӑмлӑхӑсене кӑтартма пултармалла;
- пуллев пайӑсен тӑрлӑ формисемпе вырӑнлӑ усӑ курма;
- предмета усӑ куракан чӑлхе единицисене пӑр-пӑринчен уйӑрма, вӑсене ӑнланма, унсӑр пуҫне хӑйсене ӑҫӑсене хак пама, ҫырнине тӑрӑслеме тата тӑрӑс информаци пама;
- сӑмах майлашӑвӑпе предложени хушшинчи уйрӑмлӑхсене ӑнлантарма;
- анлӑ сӑмах майлашӑвӑсене ансӑррисенчен уйӑрма;
- сӑмах ҫыхӑнӑвӑн мелӑсене палӑртма;
- предложенири шухӑш тӑшшине тупма;
- предложенири сӑмахсене предложенин шухӑшне кура йӑркелеме;
- ыйтӑва сӑпайлӑрах тума;
- предложение членсем тӑрӑх тишкерме;
- хутсӑр тата хутлӑ предложенире чарӑну паллисене тӑрӑс лартма, вӑсене ӑнлантарма;
- сӑмахсене лексика тата морфологи тишкӑрӑвӑ тума, сӑмах тытӑмне пӑлме, хутсӑр тата хутлӑ предложенисене тишкерме;
- ӑҫ хучӑсем ҫырма.

Ачасен пултараяслӑхӑ

- Палӑртнӑ результат тӑрӑх калаҫу ситуацийӑпе ӑнӑҫулӑха пӑхса хӑй тухса калаҫнини тишкерме; калаҫу ӑнӑҫсӑрлӑхӑн тӑп сӑлтӑвӑсене ӑнланма тата ӑнлантарма пултарни;

- сәмахсене тәрәс, ыраңла тата илемлө калас телләшәнчен пәхса хайән тата ют ҫын калаҫавне хак пама пултарни;
- чөлхен илемлөх меләсене пәлни;
- конспект, хаклав, тезис, реферат, статья, рецензи, доклад, интервью тата ытти еҫлө ҫыру е еҫ хучәсене ҫырма пултарни;
- пәр-пәр темәпа доклад тума, тухса калаҫма пултарни;
- төрлө калаҫава хутшәнма, хай шухәшне аргументсемпе ҫирәплетсе пама пултарни;
- сәмах тымарне тупса малалла пәр тымарла ҫәнә сәмахсем тума пәлни;
- сәмах пәлтерәшне этимологи енчен әнлантарма, кашни сәмах пәлтерәшне (лексика пәлтерәшә тата ҫырас енчен те) әнлантарма пәлни;
- хайсем телләнен вәренү телләвне паләртма, хайсем валли вәренүре аталанас телләшпе ҫәнә задаҫасем лартма, йөркелеме; хайсен пултарахлахне, интересәсене аталантарма; әффектлә мелсем суйласа илсе хайсен телләвне пурнаҫлама пултарни.

Кружок содержанияйә

Содержани	Формисем	Еҫ төсәсем
ҫырури йәнәшсем	Лекци-калаҫу	Вәрентекен лекцине итлеме, текст тума хәнәхаҫҫә
Орфографи йәнәшәсем		
- ыраҫ чөлхинчен ҫыру урла йышәннә сәмахсем	Ыйтусемпе хуравла калаҫу	Тәрәс хурав тата ыиту пама хәнәхаҫҫә
- Б,г,д,ж,з,ц,ш,о сас паллисене ҫырасси	Шырав	Орфорграфи словарәпе еҫлеме хәнәхаҫҫә
- ыраҫ чөлхинчи зь,сть,сь сасәпа пәтекен сәмахсем	Тәпчев	Тәпчев еҫә тума хәнәхаҫҫә
- ыраҫ чөлхинчен пуплев урла йышәннә сәмахсем	ҫавра сәтел	Диалогпа уса курма хәнәхаҫҫә
- Сәмах тәпәнче вәрәммән илтәнекен хупә сасәсем	Интервью	Интервью меләпе уса курса калаҫма вәренеҫҫә
- Сәмахпа аффикс пәрләшнә ҫәрти вәрәм хупә сасасем	Калаҫу	Калаҫура сәмах йөркине тәрәс тытса пыма хәнәхаҫҫә
- Аффиксенчи вәрәм хупә сасәсем	ҫыру	ҫырура сәмах йөркине тәрәс тытса пыма хәнәхаҫҫә
- Пуплевре пәрпекленекен хупә сасәсем	Коллаж	Коллаж хатәрлеме вәренеҫҫә
- Ы тата ю сас паллисемпе ҫырура тәрәс уса курасси	Паләртулла вулав	Кәске пауза тума хәнәхаҫҫә
- Ю сас паллине ҫырмалли условисем	Тезис	Тезис ҫырма хәнәхаҫҫә

- Ў сас паллине хупă сас паллисем хысқан тăна чухне тĕрĕс палăртасси тата сырасси	Палăртуллă вулав	Кĕске тата вăрам пауза тума хăнахаççĕ
- Чи аслă учрежденисен ячĕсене сырасси. Географи ячĕсене сырасси	Палăртуллă сырав	Учитель каланă май кĕскен сырма хăнахаççĕ
- Хисеплĕ ятсене, орден-медаль ячĕсене тĕрĕс сырасси	Доклад	Уйрăмшаран тухса калаçма хăнахаççĕ
Пунктуац ийăнăшĕсем		
- Точка, ыйту палли, кăшкăру палли	Ыйтусемпе хуравсемлĕ калаçу	Ыйтусемпе хуравсемлĕ калаçу йĕркелеме хăнахаççĕ
- Нумай точка	Тишкерÿ	Текстри нумай пăнчăсене тишкерме вĕренеççĕ
- Запятой, точкăпа запятой	Калаçу	Шухăша йĕркелесе сырма хăнахаççĕ
- Икĕ точка, тире	Презентаци	Компьютерпа ёçлеме, слайд хатĕрлеме хăнахаççĕ
- Скобка, кавычка	Презентаци	Компьютерпа ёçлеме, слайд хатĕрлеме хăнахаççĕ
Грамматика ийăнăшĕсем		
- Подлежащипе сказуемăй сыханăвĕ	Тишкерÿ	Текстпа ёçлеме хăнахаççĕ
-Тĕрлĕ падежри япала ячĕсем	Тĕпчев	Япала ячĕсене тĕрлĕ падежра лартса тĕпчеççĕ
Паллă ячĕпе хисеп ячĕсен формисем	Калаçу	Предложенисене тĕрĕс йĕркелеме вĕренеççĕ
-Камăнлăх форминчи сăмахсем	Тĕпчев	Япала ячĕсене камăнлăх формине лартса тĕпчеме вĕренеççĕ
Пуплев ийăнăшĕсем		
-Предложени тытăмĕ, сăмахсен йĕрки	Интервью	Интервью мелĕпе усă курса предложенисене тĕрĕс йĕркелеме вĕренеççĕ
- Пуплев сăнарлăхĕ	Сăнав- шырав	Эпизодсене вуласа пуплеве сăнарлă тăваççĕ
- Пуплеври диалектизм	Шырав	Пуплеври диалектизмсенчен хăтăлма вĕренеççĕ
- Тавталог и	Анлантаруллă калаçу	Çыравă сыпăсуллă тума хăнахаççĕ
- Пуплев сыпăсулăхĕпе сыханулăхĕ	Доклад	Класс умĕнче тухса калаçма хăнахаççĕ
Логика ийăнăшĕсем		
- Пуплеври предложенисен сыханăвĕ	Тишкерÿ	Предложенисене тĕрĕс йĕркелеме хăнахаççĕ
- Текст пайĕсем	Сăнав	Текст пайĕсене тĕрĕс палăртма вĕренеççĕ
Факт ийăнăшĕсем		
- Факт ийăнăшĕсем	Лекци-калаçу	Вĕрентекен лекцине итлеме, текст тума хăнахаççĕ

- Лексикари стиль уйрамлахёсем	Калашу	Текстра стиль уйрамлахёсене палартма вёренецё
- Сыру ёёсенчи фактсем	Сыру	Сыру ёёсенчи факт йанашёсене тупма вёренецё
-Вёреннини аса илни	Проект	Проект сырма вёренецё
- Вёреннини пётёмлетни	Йитусемпе хуравсемлё калашу	Хутшану асталახне вайлатацё

Тематика планё

№№ йёркипе	Тема	Сехет
	Орфографи йанашёсем	14
1	Сырури йанашсем	1
2	Вырас чёлхинчен сыру урлй йышаннй сймахсем	1
3	Б,г,д,ж,з,ц,щ,о сас паллисене сырасси	1
4	Вырас чёлхинчи зь,сть,сь сасйпа пётекен сймахсем	1
5	Вырас чёлхинчен пуплев урлй йышаннй сймахсем	1
6	Сймах тёпёнге вйрйммй илтёнекен хупй сасёсем	1
7	Сймахпа аффикс пёрлешнё цёрти вйрй хупй сасёсем	1
8	Аффиксенчи вйрй хупй сасёсем	1
9	Пуплевре пёрпекленекен хупй сасёсем	1
10	Й тата ю сас паллисемпе сырура тёрёс усй курасси	1
11	Ю сас паллине сырмалли условисем	1
12	Й сас паллине хупй сас паллисем хыцёан танй чухне тёрёс палартасси тата сырасси	1
13	Чи аслй учрежденисен ячёсене сырасси. Географи ячёсене сырасси	1
14	Хисеплё ятсене, орден-медаль ячёсене тёрёс сырасси	1
	Пунктуаци йанашёсем	5
15	Точка, ййту палли, кйшкйру палли	1
16	Нумай точка	1
17	Запятой, точкйпа запятой	1
18	Икё точка, тире	1
19	Скобка, кавычка	1
	Грамматика йанашёсем	4
20	Подлежащипе сказуемй сыханйвё	1
21	Тёрлё падежри япала ячёсем	1
22	Паллй ячёпе хисеп ячёсен формисем	1
23	Камйнлйх форминчи сймахсем	1
	Пуплев йанашёсем	5
24	Предложени тытамё, сймахсен йёрки	1
25	Пуплев сйнарлйхё	1
26	Пуплеври диалектизм	1
27	Тавтологи	1
28	Пуплев сыпйсулйхёпе сыханулахё	1
	Логика йанашёсем	2
29	Пуплеври предложенисен сыханйвё	1
30	Текст пайёсем	1

	Факт йәнәшәсем	5
31	Факт йәнәшәсем	1
32	Лексикари стиль уйрамлаһәсем	1
33	Ҙыру ёҗәсенчи фактсем	1
34	Вёреннине аса илни	1
35	Вёреннине пётёмлетни	1